

METODY PRACY Z UCZNIAMI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

Uczniowie ze SPE:

- z niepełnosprawnością intelektualną,
- niewidomi i słabo widzący,
- niesłyszący i słabo słyszący,
- z autyzmem,
- z niepełnosprawnością ruchową,
- z chorobami przewlekłymi,
- z ADHD,
- z poważnymi zaburzeniami w komunikowaniu się,
- ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się,
- niedostosowani społecznie, zagrożeni niedostosowaniem społecznym,
- wybitnie zdolni,

Dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi bardzo ważna jest grupa rówieśnicza – to dzięki niej najlepiej się rozwija.

Dlatego:

- należy go integrować z grupą,
- uczyć reguł obowiązujących w grupie,
- zachęcać do współdziałania,
- pokazać, że bycie z innymi daje radość.

Warunkiem efektywnej pracy z uczniem jest jego dobre poznanie.

Należy pamiętać, że każdy uczeń ma swoje własne tempo rozwoju. Nauczyciel musi poznać jego mocne i słabe strony. Musi uwzględnić je podczas prowadzenia zajęć.

W związku z tym należy:

- respektować ograniczenia ucznia wynikające z niepełnosprawności, ustaliłi pozytywy ucznia i na nich bazować,
- dostosować wymagania oraz środki dydaktyczne do poziomu rozwojowego ucznia a nie jego wieku życia,
- przechodzić do uczenia umiejętności trudniejszych wtedy, gdy uczeń opanował umiejętność łatwiejszą,
- nie wymagać od ucznia więcej niż on może na danym etapie rozwoju,
- nie wyręczać ucznia, dać mu szansę na podjęcie wyzwania, ale i nie odmawiać pomocy,
- kompensować stwierdzone zaburzenia rozwojowe i jednocześnie nie zapominać o doskonaleniu pozostałych umiejętności,
- łączyć czynności lubiane z pożądanymi,
- uczyć aktywnie, czyli poprzez działanie i ruch,
- angażować do pracy wszystkie zmysły ucznia,
- stosować różnorodne bodźce i pomoce utrzymujące uwagę i aktywność ucznia,
- stale obserwować ucznia, aby kontrolować nasze oddziaływanie na niego

W kontaktach z uczniem należy również zwracać uwagę na jego stan emocjonalny.

- stwarzać atmosferę bezpieczeństwa,
- zapewniać uczniowi możliwość odnoszenia sukcesów,
- nie stosować kar – karą jest także brak pochwały, zainteresowania,
- nie zmuszać – lepiej zachęcać pochwałą, nagrodą,
- nie okazywać zdenerwowania, zniecierpliwienia,
- nie pouczać, nie krytykować,
- nie ingerować w nadmierny sposób w aktywność ucznia.

UCZEŃ NIEPEŁNOSPRAWNY INTELEKTUALNIE

W populacji upośledzonych umysłowo najliczniejszą grupę stanowią upośledzeni w stopniu lekkim. Uwarunkowania upośledzenia umysłowego lekkiego stopnia:

- zmiany w ośrodkowym układzie nerwowym,
- zmiany w ośrodkowym układzie nerwowym przy jednoczesnym oddziaływaniu patogennych czynników środowiska rodzinnego,
- oddziaływanie patogennych czynników środowiska rodzinnego.

Stosunek do własnego upośledzenia

Dziecko lekko upośledzone często doznaje odrzucenia przez rówieśników już w wieku przedszkolnym (staje się rozdrażnione, lękliwe lub agresywne). Okresem krytycznym dla dziecka lekko upośledzonego umysłowo jest rozpoczęcie nauki szkolnej. Najczęściej dopiero wtedy spostrzegana jest jego odmienność w tempie oraz sposobie uczenia się (dowiaduje się o tym od osób dorosłych i od rówieśników). Świadomość własnej, "gorszej" odmienności staje się coraz bardziej wyraźna. Częste niepowodzenia szkolne, rówieśnicze, lekceważące traktowanie dziecka przez dorosłych, częste poczucie braku bezpieczeństwa wskutek niepełnego rozumienia poleceń, poczucie zagubienia w nowych i nieznanym sytuacjach - przy silnej potrzebie akceptacji - kształtuje stosunek do własnego upośledzenia. Świadomość własnych ograniczeń dzieci upośledzonych intelektualnie wzrasta wraz z wiekiem.

Część młodzieży upośledzonej umysłowo popada w bierność i przyjmuje zdarzenia losu z rezygnacją. Nieliczni próbują popełnić samobójstwo, inni - aktywnie szukający dla siebie społecznej akceptacji - przystępują do grup dewiacyjnych, często popadają w nałogi. Istnieje jednak liczna grupa, która wchodzi w dorosłe społeczeństwo w taki sposób, że ich odmienność jest niezauważalna. Zaburzenia w zakresie myślenia, mowy i motoryki tworzą specyficzny obraz dzieci lekko upośledzonych umysłowo.

Myślenie:

- Dzieci wykazują trudności w ujmowaniu związków i różnic pomiędzy zjawiskami,
- mają utrudnione zrozumienie nowych zadań,
- przejawiają trudności w przestawianiu się z jednej czynności umysłowej na inną,
- cechują się małą pomysłowością, nie poszukują rozwiązań, są myślowo bierne,
- wolniej, mniej dokładnie i w węższym zakresie odbywa się proces spostrzegania,
- wyobrażenia są mniej dokładne a także słabsza pamięć,
- dzieci te mają zredukowaną zdolność do abstrakcyjnego myślenia: analizy, syntezy, uogólnień, dominuje zatem myślenie konkretno - obrazowe,
- proces uczenia jest u nich spowolniony i ograniczony czasowo - występuje nieregularna dynamika uczenia się.

Mowa

Często występują wady wymowy, występuje ubogie słownictwo. Utrudnione rozumienie innych ludzi. Dzieci upośledzone odbierają przede wszystkim ruch, dynamikę, jaskrawość zdarzeń (dźwięk i barwę).

Motoryka

U osób upośledzonych umysłowo często obserwujemy zaburzenia dotyczące globalnej motoryki, jak i koordynacji zmysłowo - ruchowej.

Zachowanie społeczne

W zakresie zachowań społecznych dzieci lekko upośledzonych umysłowo obserwuje się labilność emocjonalną i słabą kontrolę nad afektami -

co często prowadzi do wybuchów złości i zachowań agresywnych. Szybko występują zniechęcenie i rezygnacja, połączone z płaczliwością, bierność, zahamowanie, znaczna niepewność siebie, mniej lub bardziej nasilona lękliwość - ale obserwuje się też zachowania skrajnie przeciwne, jak brak dystansu, "lepkość" uczuciową, natrętne zachowanie. Szczególną właściwością psychiczną tych dzieci jest ich zwiększona zależność od innych ludzi, która wynika ze stosunku społecznego otoczenia do dziecka, ale także z jego stosunku do samego siebie: z niewiary w swoje umiejętności.

Postępowanie z uczniem upośledzonym umysłowo:

- okazywać swoje zainteresowanie,
- bazować na czynnościach prostych, znanych i lubianych przez ucznia,
- prowadząc zajęcia pracować na konkretach,
- szukać z uczniem porozumienia wszystkimi kanałami komunikacji,
- stosować pozytywne wzmocnienia,
- stopniować swoje wymagania w stosunku do ucznia,
- systematycznie kontrolować wykonywane przez ucznia czynności,
- nie eliminować ucznia z zajęć, nie stawiać żadnego kryterium uczestnictwa,
- dostosować swoje działania do możliwości i zainteresowań ucznia,
- przekazywać krótkie i precyzyjne komunikaty słowne,
- pozwalać na wielozmysłowe poznanie przedmiotów,
- pamiętać, że agresja nie jest chorobą wynikającą z upośledzenia umysłowego,
- każdy przejaw agresji traktować jako sygnał, wołanie o pomoc,
- nie blokować i nie ograniczać ucznia, korzystać z potencjału danej cechy osobowości,
- dać uczniowi prawo do wyrażania swoich uczuć.

UCZEŃ Z NIEDOSŁUCHEM, SŁABOSŁYSZĄCY

Przyczyną niedosłuchu centralnego są uszkodzenia w obrębie pnia mózgu lub półkul mózgowych. Osoby z niedosłuchem centralnym odczuwają trudność w rozumieniu mowy, zwłaszcza w warunkach akustycznie niekorzystnych (pomieszczenia z pogłosem, w sytuacjach, gdy kilka osób mówi jednocześnie), mają problem z rozumieniem poleceń złożonych, mają trudności w skupianiu uwagi słuchowej.

Główną pomocą uczniom z niedosłuchem centralnym jest stworzenie optymalnych warunków słyszenia – likwidowanie zbędnego, zakłócającego hałasu w otoczeniu, wyciszenie pomieszczenia, zmniejszenie pogłosu.

Należy:

- posadzić ucznia blisko nauczyciela,
- zwracać uwagę na to, by twarz nauczyciela była dobrze oświetlona, nie zasłaniać twarzy,
- mowa mówiącego powinna być wyraźna, nieco powolniejsza,
- formułować krótkie, jasne zdania,
- ułatwiać rozumienie mowy poprzez podsuniecie tematu, który jest przedmiotem rozmowy (drobne wskazówki dodatkowe, słowo kluczowe, które ma główne znaczenie w danej rozmowie),
- sprawdzać rozumienie przekazywanych treści słownych, w razie potrzeby udzielać dodatkowych wyjaśnień i naprowadzeń (np. w formie graficznej),

- zachęcać do wypowiadania się na określone tematy prostymi zdaniami
- pozostawić uczniowi większą ilość czasu na sformułowanie odpowiedzi lub wykonanie zadania,
- łagodzić sytuacje stresowe,
- mobilizować zachętą i pochwałą do systematycznego pokonywania trudności, chwalić w obecności grupy.

Praca rewalidacyjna ma na celu:

- wzbogacanie słownictwa czynnego i biernego,
- usprawnianie funkcji słuchowych,
- usprawnianie umiejętności grafomotorycznych,
- kompensowanie ubytku słuchu (usprawnianie umiejętności odczytywania mowy z ust, doskonalenie analizatora wzrokowego),
- doskonalenie umiejętności poprawnego pisania i czytania ze zrozumieniem,
- podwyższenie poczucia własnej wartości.

Ocena prac pisemnych ucznia z wadą słuchu.

- Uczeń powinien wiedzieć wcześniej, że może spodziewać się sprawdzenia wiadomości, powinien dokładnie wiedzieć, jaki zakres materiału będzie wymagany na sprawdzianie.
- Uczeń powinien mieć zapisane wszystkie pytania. Powinny być one jasno sformułowane, nie powinno się stosować poleceń wielocłonowych.
- Podczas pracy nauczyciel powinien upewnić się, czy uczeń zrozumiał pytania.
- Czas przeznaczony na odpowiedź powinien być dostosowany do potrzeb ucznia.
- Oceniana powinna być zawartość merytoryczna pracy, przy ocenie nie należy brać pod uwagę błędów wynikających z niesłyszenia.

UCZEŃ SŁABOWIDZĄCY

Osoba słabowidząca to osoba z uszkodzonym wzrokiem. Mimo problemów ze wzrokiem osoba taka ma normalną strukturą poznania zmysłowego tzn. wzrokowo – słuchowo - dotykową.

W szkole uczniowie słabowidzący uczą się metodą wzrokową, ale dużo wolniej niż ich pełnosprawni rówieśnicy.

Wśród osób słabowidzących wyróżnia się osoby z uszkodzeniem widzenia centralnego, czyli obniżoną ostrością wzroku (mają trudności w spostrzeganiu małych przedmiotów, szczegółów liter, cyfr i innych znaków graficznych oraz trudności w spostrzeganiu przedmiotów w pewnej odległości ponieważ odbierany obraz jest niewyraźny i zamazany).

Kolejną grupę wśród osób słabowidzących stanowią osoby z uszkodzeniem widzenia obwodowego, czyli z różnymi ubytkami pola widzenia. Dysfunkcja ta utrudnia spostrzeganie przestrzeni (uczniowie widzą tylko część przestrzeni, np. fragment większego przedmiotu).

Inną grupę wśród słabowidzących stanowią osoby z zaburzeniami widzenia stereoskopowego, czyli obuocznego. Wpływa to niekorzystnie na spostrzeganie

przedmiotów jako brył, spostrzeganie ich wielkości, kształtu, trudności w ocenie kierunków i odległości, trudności w skupieniu wzroku na oglądanym przedmiocie.

W środowisku szkolnym do najczęściej spotykanych dysfunkcji układu wzrokowego zaliczamy wady wzroku (refrakcji), tzn.:

- krótkowzroczność (lepiej widzi z bliska),
- dalekowzroczność (lepiej widzi z daleka),
- astygmatyzm.

Nauczyciele i inni uczniowie z klasy powinni zostać poinformowani o dysfunkcji wzroku ucznia, powinni być świadomi trudności, które napotyka.

Praca z uczniem niedowidzącym:

- umożliwić uczniowi podchodzenie do przedmiotów i ich dotykanie,
- modyfikować przestrzeń pomieszczeń w sposób ułatwiający orientację - tzw. ścieżka komunikacji,
- umieścić - najlepiej na poziomie oczu - duże napisy z informacją dotyczącą rozmieszczenia przedmiotów,
- przyjąć zasadę, by drzwi do pomieszczenia pozostawiać albo zamknięte, albo całkowicie otwarte,
- przeprowadzić dla wszystkich uczniów zajęcia orientacji, np. dojście do WC, jadalni, świetlicy, dla ucznia niedowidzącego ważne jest stałe ustawienie mebli,
- uczniowi należy zapewnić miejsce w pierwszej ławce, blisko nauczyciela.

Ogólne wskazówki do pracy na lekcji z uczniem słabo widzącym

1.Uczeń powinien mieć miejsce przy tablicy, najlepiej naprzeciwko.

Zawsze powinien mieć możliwość podejścia do tablicy, gdy nie rozpoznaje pisma ze swojego miejsca.

2. W miejscu nauki ucznia należy zadbać o dobre oświetlenie. Sala lekcyjna powinna być równomiernie oświetlona, ponieważ u ludzi z upośledzeniem widzenia znacznie dłużej trwa proces dopasowania do innych warunków oświetleniowych. Gdy oświetlenie sufitowe nie wystarcza, należy zastosować dodatkowe oświetlenie np. lampkę.

3. Podczas odpisywania uczeń powinien móc korzystać z pomocy kolegi, koleżanki z ławki. Kolega czy koleżanka stanowią podczas odpisywania kopię tego co znajduje się na tablicy.

4. Należy stosować ruchome blaty, które przybliżą uczniowi płaszczyznę do czytania i pisania.

5. Rysunki na tablicy należy wykonywać na czystej powierzchni z użyciem białej lub żółtej kredy. Unikać kolorowej kredy.

6. Tekst napisany na tablicy należy połączyć z werbalnym komentarzem. Należy unikać niewerbalnych wskazówek, jak np.: skinięcie głową.

7. Prowadzący zajęcia powinien słownie objaśniać wszystko co robi. Niewidomemu uczniowi należy udzielać dodatkowych wskazówek. Rozszerzać informacje o wiedzę, którą uczniowie widzący uzyskują za pomocą obserwacji.

8. Ucznia wyposażonego w pomoce optyczne zachęcać do korzystania z nich również na zajęciach lekcyjnych.

9. Powiększać teksty. Pisanie ułatwiają ciemne pisaki i kontrastowe linie. Jeżeli uczeń korzysta z ołówka, to powinien on być miękki, aby móc mocniej i ciemniej pisać.

- 10.** Uczeń może zakrywać część czytanego tekstu. Ułatwi to jego śledzenie, pracę i orientację w tekście.
- 11.** Nie należy zwalniać uczniów z dysfunkcją wzroku z obowiązku prowadzenia zeszytu. Zeszyty natomiast mogą mieć różne formy w zależności od indywidualnych potrzeb ucznia. Może na przykład korzystać z zeszytów z pogrubioną liniaturą. Indywidualnie trzeba dobrać odpowiedni przyrząd do pisania. Może nim być cienkopis, flamaster z pogrubioną końcówką. Do czytania, jeśli nie ma w klasie stolików z ruchomymi blatami, bardzo przydatna jest podstawka do książek oraz tzw. „okienko” do czytania, czyli prostokąt ciemnego kartonu z wyciętym otworem, który pozwala widzieć tylko jedną linijkę tekstu. Pomocny może być również podkładany pod czytaną stronę ciemny papier zmniejszający jego jasność lub arkusz folii, np. żółtej, umieszczany na tekście w celu uzyskania lepszego kontrastu. Jeżeli uczeń musi przerwać czytanie lub czytając robi notatki, może zaznaczyć miejsce w tekście, wykorzystując np. spinacz.
- 12.** Tekst napisany w edytorze tekstu może mieć indywidualną wielkość znaków (rozmiar czcionki), szczególne odstępy i wytłuszczenie.
- 13.** Obszerne teksty powinny zostać udostępnione uczniowi słabowidzącemu dzień wcześniej w celu zapoznania się z nim.
- 14.** Bardzo ważne są przerwy w pracy ucznia. Częstsze wysilanie wzroku jest nieszkodliwe a nawet go trenuje, jednak wykonywanie tych samych czynności dłuższy czas męczy wzrok. Powinno się wtedy wprowadzić fazy relaksu.
- 15.** Na lekcji stosować zmienne rodzaje zajęć, ćwiczenia angażujące receptory wzrokowe nie powinny trwać dłużej niż 15 – 20 minut.
- 16.** Uczniowie słabowidzący powinni mieć wystarczająco dużo czasu, aby dostrzec szczegóły, ze względu na utrudnione postrzeganie. Formy pracy na lekcji i zajęciach powinny być elastyczne. Uczeń niewidomy koncentruje się głównie na bodźcach słuchowych, co prowadzi do szybszego zmęczenia, dlatego należy pamiętać o stosowaniu przerw śródlekcyjnych lub zmianie form pracy w czasie zajęć.
- 17.** Podczas egzaminów i sprawdzianów należy uwzględnić wydłużenie czasu pracy. Ten dodatkowy czas nie zawsze musi być wykorzystany, ale jest ważny przy przedmiotach wymagających zapoznania się z dużą ilością tekstu, z rysunkami, wykresami, tabelami.
- 18.** Uczniowi ze szkoły masowej przysługują dodatkowe 2 godziny na zajęcia specjalistyczne typu: usprawnianie widzenia, orientacja przestrzenna, nauka pisma punktowego.
- 19.** Warto skorzystać z fachowej pomocy specjalistycznej w doborze sprzętu optycznego, elektronicznego czy brajlowskiego. Do pracy z bliska pomocna jest lupa - pomoc dająca powiększenie od kilku do kilkunastu razy oraz powiększalnik telewizyjny, dający możliwość powiększenia obrazu nawet do 64 razy. Powiększalnik może być używany do czytania, pisania, rysowania, kolorowania, oglądania zdjęć, map i rysunków. Ponadto uczeń słabowidzący może potrzebować pomocy optycznych (monookulary, lunety lornetki) do obserwacji tego, co jest daleko w pomieszczeniu (np. tablicy, ekranu) i do spostrzegania obiektów w terenie (nazwy i numery domów, numery autobusów).
- 20.** Uczeń słabowidzący czy niewidomy powinien zostać wyposażony w odpowiednie podręczniki, które umożliwią mu samodzielne zdobywanie wiedzy. Podręczniki wydane w wersji brajlowskiej lub drukiem powiększonym są dostępne na stronie internetowej www.ore.edu.pl. Ośrodek Rozwoju Edukacji realizuje zadania zlecone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej dotyczące adaptacji podręczników szkolnych i książek pomocniczych przeznaczonych dla uczniów niewidomych (w systemie

Braille'a) i słabowidzących (w druku powiększonym). Nie ma mowy o pełnej integracji, gdy dziecko z dysfunkcją wzroku na lekcji czyta inny tekst lub wykonuje inne ćwiczenie niż pozostali uczniowie. Czasem wystarczy zmienić nieco polecenie, aby to samo ćwiczenie mogli wykonywać uczniowie widzący i niewidomi.

21. W zależności od stopnia opanowania pisma Braille'a uczeń niewidomy powinien być zaopatrzony w maszynę brajlowską. Do wyprawki należą także: kubarytmy - do nauki matematyki, folie do rysunku wypukłego, papier brajlowski, wypukłe mapy, globusy, atlasy (czytelne dla dotyku i zarazem barwne, odpowiednio skontrastowane, dostosowane dla słabowidzących).

22. Trudności w zdobywaniu informacji przez uczniów z wadą wzroku warto niwelować poprzez wykorzystanie specjalistycznych urządzeń służących do rejestrowania i odtwarzania informacji za pomocą dźwięku (dyktafony, odtwarzacze kompaktowe, programy komputerowe). W nauczaniu stosować modele przestrzenne, dzięki którym będą mogli zapoznać się z zupełnie niedostępnymi dla nich urządzeniami

23. Należy pamiętać o możliwości korzystania przez uczniów z „książki mówionej” np. lektury

24. Wykorzystywać w pracy z uczniem komputer - programy do powiększania określonych fragmentów tekstu do kilkudziesięciu razy, zamiana koloru obrazu i tła, symulowanie na ekranie wędrującej lupy oraz udźwiękowanie tego co znajduje się na ekranie monitora. Zestaw komputerowy może być wyposażony dodatkowo w powiększoną klawiaturę lub monitor brajlowski.

25. Pozwolić uczniom sporządzać na komputerze prace pisemne.

UCZEŃ PRZEWLEKLE CHORY

Chorobą przewlekłą są wszelkie zaburzenia lub odchylenia od normy, które charakteryzują się następującymi cechami:

- długi czas trwania (co najmniej 4 tygodnie),
- łagodniejszy niż w stanie ostrym przebieg,
- nieodwracalność zmian patologicznych,
- konieczność stałego leczenia.

Do chorób przewlekłych zaliczyć można: choroby nowotworowe, cukrzycę, choroby reumatyczne, wady serca, niewydolność nerek, choroby układu oddechowego, np.: astmę, gruźlicę, choroby genetyczne, np. mukowiscydozę czy fenyloketonurię, choroby psychiczne.

Pojawienie się choroby jest poważnym przeżyciem obciążającym psychikę dziecka. Dochodzi najczęściej do obniżenia samooceny. Objawy choroby powodują także odtrącenie osoby chorej przez rówieśników. Uczniowie obciążeni przewlekłą chorobą często są izolowani. Często pojawiają się reakcje emocjonalne: impulsywność, lękliwość, niestałość emocjonalna, obniżona zdolność empatii, trudności w komunikacji uczuciowej, stany depresyjne lub nastrój podwyższony, samoobwinianie się i autokaranie.

Następstwem choroby, szczególnie o niekorzystnym rokowaniu, zagrażającej kalectwem lub udaremniającej dotychczasową działalność

w różnych dziedzinach życia, mogą być zaburzenia nerwicowe. Chorzy uczniowie z dużym kompleksem patrzą w swoją przyszłość. Pojawia się rezygnacja przed podjęciem jakiegokolwiek wysiłku, bowiem są przekonani, że nie poradzą sobie w życiu i dlatego wolą być nieco na uboczu.

W kontakcie z uczniem przewlekle chorym najważniejsze jest wspieranie jego psychospołecznej integracji z grupą rówieśniczą. Chory uczeń nie zawsze potrzebuje wzmożonej opieki, ale powinien mieć poczucie bezpieczeństwa i pewność, że na terenie szkoły znajdzie osoby, które wykażą się empatią i zrozumieniem dla jego potrzeb. Istotne jest też to, aby wiedzieć, z jakimi ograniczeniami dla ucznia wiąże się dana choroba, co powodują leki, które przyjmuje, czego dany uczeń nie powinien robić. Nie wszystkie choroby przewlekłe wpływają w znacznym stopniu na zaburzenia w funkcjonowaniu osoby chorej. Większość przewlekle chorych uczniów nie wymaga specjalnie wzmożonej uwagi, jest jednak pewna grupa dzieci, których choroby są obciążone większym ryzykiem niż pozostałe.

Należy:

- taktownie informować i wyjaśniać uczniom pełnosprawnym przyczyny i skutki przewlekłej choroby ich rówieśnika, wskazywać im jego trudności, sposoby udzielania pomocy, uwrażliwiać ich na swoiste, związane z jego chorobą potrzeby,
- choremu uczniowi przydzielać zadania na miarę jego możliwości wysiłkowych, inicjować jego współpracę z rówieśnikami,
- stale wzmacniać poczucie wartości u chorego, motywować go do wysiłku w okresach remisji choroby, eksponować w zespole jego osiągnięcia i pozytywne cechy,
- uwrażliwiać zdrowych uczniów na zmiany zdolności do wysiłku i samopoczucia u chorego, potrzebę chronienia go przed szkodliwymi dla niego czynnikami i sytuacjami, nie narażać go na stres i przeciążenia wysiłkowe oraz odpowiednio udzielać mu pomocy w czasie zaostrzenia choroby,
- traktować chorego ucznia na równi z innymi we wszystkich tych sytuacjach i czynnościach, które nie są dla niego zdrowotnie przeciwwskazane,
- nie eksponować nadmiernie w grupie obniżonej sprawności chorego, gdyż to deprecjonuje go wśród rówieśników, a raczej eksponować te jego dyspozycje, które mogłyby zwiększyć jego atrakcyjność,
- motywować chorego do kontaktów i współdziałania ze zdrowymi wzmacniając jego poczucie wartości,
- zapewniać pomoc przy nadrabianiu zaległości związanych z absencją,
- mieć na uwadze utrudnienia związane z wolniejszym funkcjonowaniem procesów poznawczych: uwagi, pamięci, oraz wolniejszą pracą analizatora wzrokowego i słuchowego,
- mieć na uwadze utrudnienia związane ze słabszą wydolnością fizyczną, powodującą szybsze męczenie się a także częstsze występowanie wtórnych zaburzeń somatycznych.

UCZEŃ ZAGROŻONY NIEDOSTOSOWANIEM SPOŁECZNYM

„Uczeń zagrożony niedostosowaniem społecznym” czy „uczeń niedostosowany społecznie” - to rozróżnienie nie jest takie proste. Wymaga specjalistycznej diagnozy: lekarskiej, psychologicznej.

Niedostosowanie społeczne to zaburzenie charakterologiczne o niejednorodnych objawach, spowodowane niekorzystnymi zewnętrznymi lub wewnętrznymi warunkami rozwoju, a wyrażające się wzmożonymi i długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do normalnych warunków społecznych i w realizacji zadań życiowych danej jednostki.

Typowymi objawami niedostosowania społecznego są: nadużywanie alkoholu przez młodzież, uzależnienie lekowe, toksykomania, samobójstwa, prostytutka, ucieczki z domu, wagary, pasożytnictwo społeczne, uczestnictwo w gangach podkulturowych, notoryczne kłamstwa, werbalna agresja (wulgarność), lenistwo szkolne, nieprzestrzeganie przepisów szkoły, zaburzenia koncentracji uwagi, lękliwość, wzmożone konflikty z nauczycielami lub rówieśnikami.

MEN oprócz typowych objawów wyróżniło także: włóczęgostwo, niszczenie mienia, stosowanie przemocy, bójkę, przywłaszczenie cudzego mienia, kradzieże, demoralizacja seksualna, inne przestępstwa.

Należy:

- zapewnić pomoc w przygotowaniu ucznia do uczestnictwa w grupie, nawiązaniu relacji społecznych z rówieśnikami,

- ukierunkować aktywność poprzez stwarzanie odpowiednich warunków do rozwoju zainteresowań, stosowanie pozytywnych wzmocnień mających na celu podniesienie samooceny i własnej wartości, odpowiedzialności za własne działania,
- modyfikować wzory zachowań, wskazywać inne, alternatywne i adekwatne do wymagań konkretnych sytuacji wychowawczych,
- pomóc w nawiązaniu pozytywnych kontaktów społecznych z rówieśnikami,
- włączać ucznia do zajęć mających na celu radzenie sobie ze stresem i w trudnych sytuacjach, treningu umiejętności społecznych,
- wprowadzać zajęcia, które będą alternatywą dla ryzykownych zachowań ucznia i będą odpowiadały jego zainteresowaniom,
- promować zdrowy styl życia (profilaktyka uzależnień).

W pracy z uczniem zagrożonym niedostosowaniem społecznym nauczyciel powinien stosować zasady:

- a) indywidualizacji nauczania,
- b) stopniowania trudności,
- c) pomocy w nauce,
- d) dominacji wychowania,
- e) systematyczności,
- f) metod i form aktywizujących,
- g) nauczania zespołowego.

Z uwagi na występujące czasem kilkuletnie opóźnienie w realizacji obowiązku szkolnego oraz wynikające z tego powodu trudności stosowane są formy wspomagające :

- indywidualne programy reedukacyjne uwzględniające deficyty rozwojowe uczniów,
- zespoły wyrównawcze oferujące pomoc w zakresie reedukacji zaniedbań dydaktycznych,
- różnorodne formy pomocy psychologiczno - pedagogicznej,
- dodatkowe lekcje języków obcych.

Uczeń z ADHD

Zespół nadruchliwości psychoruchowej jest zaburzeniem psychicznym okresu dzieciństwa, prowadzi do istotnego upośledzenia funkcjonowania, zwiększa ryzyko wystąpienia innych zaburzeń psychicznych, takich jak zaburzenia zachowania

Należy:

- stworzyć uczniowi system zasad, wprowadzić reguły obowiązujące w grupie,
- wprowadzić porządek i rutynę w przebiegu dnia,
- stosować krótkie i jasne upomnienia, unikać długich wywodów i komentarzy. Często wystarczy ucznia delikatnie dotknąć lub odpowiednio na niego spojrzeć.
- mówić o swoich emocjach i uczuciach a nie o złym uczniu (mów o zdarzeniach, a nie o osobach, nie przyklejaj etykiet, chwal za szczegóły, akceptuj uczucia ucznia),
- pracować nad wyciszaniem negatywnych zachowań (każdego z osobna),
- podzielić dłuższe czynności na etapy,
- pozwolić być uczniowi za coś odpowiedzialnym i doceniać nawet niewielkie rezultaty tej pracy,
- okazywać wiarę w osiągnięcie sukcesu przez ucznia,
- nie karać, ale konfrontować ucznia z konsekwencjami.

UCZEŃ Z AUTYZMEM

Autyzm jest zaburzeniem rozwojowym, które najczęściej ujawnia się w ciągu pierwszych trzech lat życia jako rezultat zaburzenia neurologicznego, które oddziałuje na funkcje pracy mózgu.

Dzieci autystyczne rozwijają się w zasadzie normalnie do 24 - 30 miesiąca życia. Wtedy rodzice mogą zauważyć opóźnienie w mowie, zabawach lub kontakcie z dzieckiem.

Autyzm może się objawiać w następujących sferach:

- mowa rozwija się słabo lub w ogóle, dziecko używa słów bez znaczenia, porozumiewa się gestami zamiast słów, słaba możliwość skupienia uwagi,
- dziecko woli spędzać czas samo niż z innym, nie interesuje się zawieraniem przyjaźni, słaby kontakt wzrokowy, mało się uśmiecha,
  - nadwrażliwość na dotyk lub brak reakcji na ból, wzrok, słuch, dotyk, ból, węch, smak mogą być mniej lub bardziej upośledzone,
  - brak spontaniczności lub pomysłowości w zabawach, nie proponuje czynności, nie wymyśla zabaw,
  - nadpobudliwość lub otępienie, częste wybuchy złego humoru bez powodu, uparte przywiązanie do jednego przedmiotu lub osoby, może okazywać agresję lub autoagresję.

Należy:

- dostosować do indywidualnych potrzeb ucznia miejsca nauki i proces nauczania,
  - do ucznia kierować proste, jasne polecenia,
  - używać prostego, jednoznacznego języka, unikać ironii, dowcipów, przenośni (chyba, że wiemy, iż uczeń prawidłowo je rozumie),
  - zwracać się bezpośrednio do ucznia,
  - uporządkować miejsce pracy, zachować stały porządek,
  - ograniczyć uczniowi nadmiar bodźców,
- unikać w miarę możliwości wychodzenia do centrów handlowych, supermarketów, głośnych imprez,

- chwalić ucznia za najmniejszy kontakt z każdą osobą, chwalić każde spojrzenie, każdy gest w stronę drugiej osoby,
- wspierać rozwój umiejętności komunikacyjnych ucznia (zasób słownictwa, rozumienie),
- oczekiwać od ucznia przestrzegania zasad panujących w szkole,
- odnaleźć przedmioty, aktywności, miejsca, które uczeń najbardziej lubi,
- wyłączać ucznia ze stresujących wydarzeń czy sytuacji, gdy ma on zwiększone napięcie emocjonalne poprzez znalezienie osób i miejsc dających mu poczucie bezpieczeństwa,
- pomagać uczniowi w sytuacjach przeżywanego stresu poprzez przewidywanie, zapobieganie, rozumienie przyczyn i rozwiązywanie stresujących sytuacji,
- zachęcać ucznia do szukania pomocy, gdy nie wie co ma robić, poprzez wskazanie mu konkretnej osoby, do której może się wtedy zwrócić,
- uczyć ucznia prostych sposobów radzenia sobie ze stresem i trudnymi sytuacjami, np. stosowania techniki OOPP (odejść, oddechaj, pomyśl, powiedz),
- ustalić jak najbardziej przejrzystą strukturę dnia, a nawet tygodnia,
- zrobić kalendarz dnia/ tygodnia z następującymi po sobie aktywnościami,
- zachęcać do korzystania ze słownika wyrazów bliskoznacznych w celu wzbogacania słownictwa,
- wyjaśniać metafory i wyrazy wieloznaczne,
- znaczenie pojęć abstrakcyjnych przedstawiać za pomocą obrazów albo przeciwieństw (np. uczciwość – nieuczciwość),
- sprawdzać stopień zrozumienia czytanego tekstu,
- wydłużać czas pracy.

UCZEŃ Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ

Niepełnosprawność ruchowa to wszelkie zaburzenia w funkcjonowaniu narządu ruchu człowieka, które mogą być wywołane wieloma przyczynami, np. uszkodzeniami lub zaburzeniami czynności układu nerwowego, chorobami genetycznymi uwarunkowanymi wadami wrodzonymi, stanami pourazowymi.

Nauczyciel powinien:

- Poznać specyfikę choroby, jej objawy, sposób leczenia, informacje o przyjmowanych lekach.
- Uważnie obserwować ucznia, wyciągać wnioski.
- Bezwzględnie uwzględnić ograniczone możliwości motoryczne i wolniejsze tempo pracy.
- Stale mobilizować ucznia do wysiłku, ale nie obciążać go nadmiernie pracą.
- Jak najczęściej dostrzegać jego wysiłek i trud.
- Aktywizować ucznia.
- Unikać nadmiernego napięcia emocjonalnego.
- Pobudzać inicjatywę i wykorzystywać naturalne zainteresowania ucznia.
- Tworzyć sytuacje do pełnienia roli w grupie rówieśniczej.
- Umożliwiać zdobywanie nowych doświadczeń społecznych.
- Zdecydowanie zapobiegać krzywdzącym, uszczypliwym uwagom rówieśników wobec niepełnosprawnego kolegi (jeśli takie się pojawiają).
- Unikać nadopiekuńczości, dodawać odwagi.
- Nie pozbawiać pomocy, ale stopniowo ją ograniczać.

- Uprzedzać o trudnościach, które uczeń może napotkać w swojej pracy; nie będą one czynnikiem wprowadzającym niepotrzebne frustracje. Dobierać łatwiejsze zadania, kiedy uczeń jest w gorszej formie, a zwiększać stopień trudności zawsze wtedy, kiedy jest szansa, że może je pokonać.
- Dbać o to, żeby każdy etap pracy zakończony był choćby drobnym sukcesem.
- Zawsze pamiętać o współpracy z rodzicami ucznia.
- Jeżeli jest taka możliwość, rozmawiać ze specjalistami opiekującymi się uczniem.

Podczas pracy z uczniem niepełnosprawnym ruchowo należy uwzględnić jego ograniczenia wynikające z niepełnosprawności. W tym celu należy:

- zapewnić bezpieczeństwo fizyczne,
- pomagać pokonywać bariery architektoniczne,
- dostosować salę tak, aby uczeń miał możliwość swobodnego poruszania się po niej,
- pozwolić uczniowi pracować w pozycji dla niego najbezpieczniejszej (wykorzystać informacje od ucznia, od rodzica),
- chwalić ucznia za przejawy wysiłku, odwagi i wytrwałości w czynnościach ruchowych i manipulacyjnych pomimo napotykanych trudności.

Literatura:

1. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Przewodnik. MEN. Warszawa 2010.
2. Buryń U., Hulbój T., Kowalska M., Podziemska T., Rychlicka B.: Uczeń z wadą słuchu chce zrozumieć świat, poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych. MENiS. Warszawa 2005.
3. Buryń, U., Hulbój, T., Kowalska M., Podziemska T. (red.): Mój uczeń nie słyszy. MEN. Warszawa 2001.
4. Jakubowski, S. (red.): Uczeń niewidomy i słabo widzący w ogólnodostępnej szkole średniej. MENiS. Warszawa (2005).
5. Kott, T. (red.): Uczeń z przewlekłą chorobą i uczeń z zaburzeniami psychicznymi w szkole ogólnodostępnej, poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych. MENiS. Warszawa 2005.
6. Loska, M., Myślińska, D. (red.): Uczeń z niepełnosprawnością ruchową w szkole ogólnodostępnej, poradnik dla nauczycieli szkół ogólnodostępnych. MENiS. Warszawa 2005.
7. Tkaczyk, G., Serafin, T. (red.): Poradnik metodyczny dla nauczycieli kształcących uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych. MEN. Warszawa 2001.

Materiały zebrała i opracowała:
 Maria Mysiak
 Psycholog ZWiPPP nr 2 w Chełmie